

[RECENSIE]

Rik Van Cauwelaert, *“Ils nous ont pris la Flandre”*. *Waalse socialisme en Belgische illusies. Van Jules Destrée tot Elio Di Rupo*, Kalmthout, Pelckmans, 2012, 136 pp., ISBN 9789028968325

In *Revue de Belgique*, het nummer van 25 augustus-1 september 1912, publiceerde de Waalse socialistische volksvertegenwoordiger Jules Destrée zijn beruchte open brief van 24 pagina's aan de koning. Legendarisch geworden omdat hij in het eerste onderdeel tot het besluit kwam: “...*Vous dire la vérité, la grande et horrifiante vérité: il n’y a pas de Belges. J’entends par là que la Belgique est un Etat politique, assez artificiellement composé, mais qu’elle n’est pas une nationalité... Vous régnerez sur deux peuples. Il y a, en Belgique, des Wallons et des Flamands; il n’y a pas de Belges*”. De uitgeverij deed er goed aan om honderd jaar

2. Voor een ruimere analyse zie: K. Aerts & B. De Wever, Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 42, 2012, nr. 2-3, pp. 78-107.
3. R. Van Doorslaer, *Een bescheiden lichtbaken in duister Vlaanderen*, in: Br. De Wever, M. Van Asch & R. Van Doorslaer, *Gekleurd verleden. Familie in oorlog*, Tielt, 2010, pp. 110-117.

later dit historisch document te laten vertalen door Marc Vanfraechem en door Rik Van Cauwelaert te laten inleiden.

Voor wie met de tekst niet vertrouwd is, het tweede deel gaat over het onrecht de Vlamingen aangedaan vanaf 1830. De eis 'In Vlaanderen Vlaams' was echter slechts legitiem zolang hij zich beperkte tot de vraag om in Vlaanderen facultatief het Vlaams te gebruiken. Vanaf dan begon de onderdrukking van de Walen. Deel drie somt op wat de Vlamingen de Walen hebben ontnomen: Vlaanderen (waar ze als buitenlanders worden behandeld), het Waalse verleden (via de historiografie), de kunstenaars (Roger de la Pasture werd Vander Weyden), de openbare ambten (door de tweetaligheidseis), het geld (door de bevoordeling van Vlaanderen; wij betalen schatting zoals een overwonnen volk), de veiligheid (wegens de militaire plannen en de organisatie van het leger), de taal (vanwege het tweetalige spoorwegboekje en tweetalige wegaanduidingen die de Waalse namen verminken), de vrijheid wegens de Vlaamse katholieke dominantie in België. Dat laatste illustreerde Destrée met benaderende cijfers van de pas gehouden verkiezingen van 2 juni 1912, waarbij het stemgedrag in Wallonië (oppositie 708 056 stemmen, regering 466 927) contrasteerde met dat van Vlaanderen (regering 733 097 stemmen, oppositie 382 924). Daardoor bevond Wallonië zich in de situatie van een overwonnen en geannexeerd volk, zoals Elzas-Lotharingen ten opzichte van Duitsland, met meesters van een vreemd ras. Het vierde deel trok daaruit conclusies: ofwel erkende men de gegronde grieven en kon de Waalse beweging zich tevreden stellen met een wat beter gewaarborgde autonomie, ofwel zouden de meest radicale oplossingen zich opdringen en moest men in het ergste geval de volledige scheiding onder ogen durven zien. De vorming van een statenbond, zoals Zwitserland of Amerika, of een Home Rule zoals Ierland, kon zich in eendracht voltrekken. 'Een België, bestaand uit de unie van twee onafhankelijke en vrije volkeren, en door deze wederzijdse onafhankelijkheid ook in harmonie met elkaar, zou dat niet een oneindig veel robuustere Staat zijn dan een België waarvan de ene helft zou menen dat ze door de andere helft wordt onderdrukt?'. Voor dat project stelde hij weinig hoop op de dagbladders en op de politieke partijen. Dat gold ook voor zijn eigen partij: 'Tegenover de grieven van verafgelegen nationalisten staan de socialisten welwillend, maar het Waalse regionalisme lijkt sommigen van mijn vrienden vaagweg reactionair en betreurenswaardig decentraliserend'. Tot zo ver, geschematiseerd, de open brief.

In zijn inleiding maakt Van Cauwelaert de ondertitel niet helemaal waar. Terecht situeert hij Destrée ten opzichte van André Renard (de winterstaking van 1960-1961, de zwenking naar federalisme) en ten opzichte van Di Rupo. Dat zorgt voor een aantal mooie inzichten en een paar krachtlijnen, maar diep gaat hij daarop niet in. Zo ook schetst hij de figuur van Destrée in een aantal sterke beelden, maar de context

blijft toch wat onderbelicht. Gezien het belang van het historisch document, beperk ik me tot die context¹, die tot vandaag een zekere relevantie behoudt.

Hoe kwam het dat de eerste ernstige dreiging met bestuurlijke scheiding niet vanuit de Vlaamse, maar vanuit de Waalse beweging kwam, waar Destrée kon bogen op heel wat aanhang zowel bij het Waalse liberalisme als socialisme? Reeds in 1970 heeft Luc Huyse daarvoor een referentiekader gegeven. De stabiliteit in België werd zeer lang verzekerd door afremmende conflictvelden. De explosiekracht werd echter bijzonder groot als die gingen samenvallen. Dat gebeurde na de verkiezingen van 1912. De katholieke regering was aan de macht sinds 1884. Dat is langer dan een generatie van politici. Na 1900 begon haar meerderheid bij elke verkiezing te slinken tot nog zes zetels in 1910, terwijl het totaal aantal zetels in 1912 met twintig verhoogde. De antiklerikale hoop groeide dat men daaraan ditmaal een einde kon maken, wat bij sommigen tot enige euforie leidde. De frustratie was des te groter toen de meerderheid opnieuw zestien zetels bedroeg. In 'Wallonië' voelde een 'antiklerikale progressieve meerderheid' zich meer dan ooit gedomineerd door een nog grotere 'klerikale conservatieve meerderheid in Vlaanderen'. Ze lanceerde de idee van bestuurlijke scheiding.

Men moet de politieke consequenties van deze onafgebroken katholieke meerderheid, waarbinnen de christendemocratie (nog geen katholieke arbeidersbeweging) slechts zeer moeizaam enige bewegingsruimte afdwong, goed voor ogen houden: geen maximale arbeidstijd voor 1909 en vele klachten over de arbeidsinspectie, geen persoonlijke dienstplicht voor 1909/1913, geen leerplicht en einde aan de kinderarbeid voor 1914, een discriminerende behandeling van de Henegouwse provinciale normaalscholen in het kader van de schooloorlog, geen aanpassing van het meervoudig stemrecht en zelfs geen eenmaking van het kiesstelsel (4 stemmen voor de gemeente, nog één stem meer dan voor het parlement). Vanwege een achterblijvend Vlaanderen kon men zijn programma dus niet of heel traag realiseren. Bovendien telden de katholieke regeringen tot 1907 nauwelijks Waalse ministers. Daarop entte zich de taalproblematiek. De Vlaamse ontvoogding via taalwetgeving, zij het al even traag, betekende dat men ook in Vlaanderen voor een aantal ambten Nederlands moest beginnen kennen. Voor de Waalse socialisten, ditmaal behorend tot de taaldominante groep, betekende dit machtsverlies in de 'job competition' en een aantasting van hun taalsuperioriteit.

1. Voor een bredere analyse: H. Van Velthoven, *De verkiezingen van 1912. De Vlaams-Waalse tegenstellingen voor het eerst op de spits gedreven*, in: *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*, Kortrijk-Heule, 1982, pp. 259-297 en passim; E. Witte & H. Van Velthoven, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in een historisch perspectief*, Kapellen, 2010; zie ook Ch. Kesteloot, *Waals regionalisme tegenover Vlaams nationalisme. Andere projecten of een andere naam?*, Brussel, 2013.

Sterker nog, rond deze tijd begon die Vlaamse beweging, gemakshalve gelijkgesteld met een klerikale beweging, de francofonie wegens het gelijkheidsprincipe voor de keuze te stellen: ofwel de aanvaarding van een tweetalig België ofwel een officieel eentalig Vlaanderen naar analogie met een eentalig Wallonië. Daarbij moet men opletten voor de opbouw van een mythologie rond de inhoudelijke betekenis van de gelijkheidswet van 1898, de principiële gelijkwaardigheid van het Nederlands naast het Frans inzake officiële wetteksten. Wel werd die een katalysator bij toenemende communautaire spanningen.

Een veralgemeende tweetaligheid werd vanuit Wallonië principieel afgewezen. Tweetaligen konden alleen Vlamingen zijn, want Walen hadden minder kans om Nederlands te leren en in feite wilden ze die minder beschaafde en nutteloze taal ook niet kennen. Bijgevolg zouden ze, helemaal als een overwonnen volk, naast een klerikale regering er nog een Germaans bestuur bij krijgen. Dan liever de scheiding. Op zoek naar bondgenoten zou de Vlaamse beweging vanaf 1907/1909 van elke taalvereiste in Wallonië afzien, ten koste van tienduizenden aanvankelijk Vlaamse eentalige proletariërs daar. Rond dezelfde tijd werd binnen de socialistische partij de Vlaamse kwestie een vrije kwestie.

De Waalse beweging was echter geenszins homogeen, met kenmerken tot vandaag. Vooreerst had ze een Brusselse tak, die geen belang had bij bestuurlijke scheiding. Destrée liet zich in zijn open brief overigens zeer denigrerend over Brussel uit. Daarnaast waren er de wallinganten, zoals Julien Delaite en Emile Jennissen, die in de flaminganten potentiële bondgenoten zagen. Tussen beide groepen in wilde Destrée, gevolgd door de meerderheid, nog zo lang mogelijk de francofone belangen in België veilig stellen: eentaligheid van Wallonië, tweetaligheid van Vlaanderen (dus geen vernederlandsing van de Gentse universiteit, beschouwd als Franstalig erfgoed), verfransende taalvrijheid in een uitbreidende Brusselse agglomeratie. Dat lijkt contradictorisch, maar in feite zou Destrée heel snel zijn oproep tot bestuurlijke scheiding relativeren, meer bedoeld als een dreigende waarschuwing. Wel behield hij zijn overtuiging van een België bestaande uit twee 'rassen', door Camille Huysmans verbeterd tot 'nationaliteiten', waartussen een cultureel-etnische botsing plaatsvond. Dat vormde wel een gespreksbasis met de flaminganten tegen een eenzijdig unitarisme. In de jaren 1930 zou de knoop worden doorgemaakt in de richting van het territorialiteitsbeginsel. Voordien reeds was het grootste bezwaar weggenomen. Onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog werd via het pact van Loppem het minimumprogramma van de socialistische partij aanvaard, waaronder haar hoofdeis: de invoering van het mannelijk algemeen enkelvoudig stemrecht. De katholieke hegemonie werd verbroken. De eerste socialisten traden toe tot de regering, zij het nog in een fase van negatieve integratie en slechts node geduld. De Vlaamse beweging moest zich herstellen van het activisme; de Waalse beweging viel stil.

De klaaglitane van Destrée tegen wat de Vlamingen de Walen hadden ontnomen was deels correct, deels vooringenomen, ondanks de welbespraaktheid. Het beste antwoord kwam van diens partijgenoot Camille Huysmans: *“S’il y a eu une exagération du côté flamand, c’est l’exagération de la patience”*. Het was ook Huysmans die als reactie tegen de bestuurlijke scheiding het principe van de culturele autonomie zou verdedigen. Intussen had Destrée reeds in 1914 visionair nagedacht over de wijze waarop men de Vlaamse demografische meerderheid aan banden kon leggen. Het parlement zou een wet maar kunnen goedkeuren via een meerderheid binnen elke taalgroep.

Ten slotte is er het probleem van de terminologie: Waals regionalisme of Waals nationalisme. Als men een brede definitie hanteert, wat men de jongste tijd blijkbaar doet, dan gaat het om nationalisme, vertrekkend van drie parameters: ‘Wij tegen Zij’ (bij wijze van voorbeeld: *‘Le Flamand ne recule jamais. Il a la douce obstination têtue du fanatisme’*), afscherming van het eigen territorium, de verdediging van een specifieke volksaard (*‘âme wallonne’* als tegenbeeld van de ‘Vlaamse volksaard’, beide uiting van een essentialistisch denken).

[Harry Van Velthoven]